

De gewashistorie van de komkommer
Cucumis sativus L.

1984

Jacqueline Schoenaker

Wageningen
Plantentaxonomie

II. 5.1 Samenvatting.

De gewashistorie van de komkommer vangt aan rond 900 v. Chr.. De sansikritische naam soukasa wordt gerelateerd aan de komkommer, die al vòòr 900 v. Chr. gebruikt werd in India. Wanneer de komkommer, *Cucumis sativus* L., voor het eerst in Europa is geïntroduceerd is onbekend, maar men denkt vanaf 500 v. Chr.. Rond die tijd kenden de twee Grieken Hesiod en Homer de komkommer niet. Wel waren er toendertijd genera en species van de Cucurbitaceae bekend in Griekenland, omdat een stad 'Maanstad' veranderd werd in 'Pompoenstad'.

Vanaf 200 v. Chr. bestond er een goederenhandel tussen Griekenland en Azië. Het is goed mogelijk dat er ook vruchten verhandeld werden.

De eerste persoon die iets schreef over de planten was Theophrastus. Hij schreef rond 260 v. Chr. over een plant sicyon. De komkommer wordt in Griekenland nu sikuon genoemd. Het zou dus mogelijk zijn dat Theophrastus de komkommer bedoelde. Omdat hij echter geen plantbeschrijving of afbeelding gegeven heeft is dit niet met zekerheid vast te stellen. Hetzelfde geldt voor Dioscorides en Galen, die leefden in de eerste eeuw n. Chr..

Plini, ook een klassiek geleerde, schreef over de teelt van de komkommer in verrijdbare kistjes. In zijn tijd bestonden er al verschillende cultivars, bv. de kleine groenen uit Italië en de grote geel-zwarten uit de Provincie. Ook hij heeft geen goede plantbeschrijving of afbeelding gegeven, zodat alleen gezegd kan worden dat de namen voor de komkommer, als sikuos en *Cucumis sativus*, vanaf \pm 300 v. Chr. in Europa voorkomen.

Van 400 n. Chr. tot omstreeks 1100 blijft het onzeker of de ge-

noemde komkommers in de documenten van Europa inderdaad de *Cucumis sativus* L. betrof en of deze documenten 'echt' waren.

Vanaf 1200 zijn er meer geschriften gevonden waarin de komkommers voorkomen. Zo is er een arabisch kookboek uit 1165, dat de bereiding van komkommersalade en andere gerechten beschrijft. Vergelijkt men de arabische namen voor de komkommer met de zuid-europese namen dan blijken deze overeen te komen. Het zou dus mogelijk kunnen zijn dat er komkommer materiaal, via de Moren in Spanje, uit Arabië in Spanje is gekomen en van daaruit verder is verspreid in Europa.

Waarschijnlijk is er ook nog een stroom geweest vanuit Turkije, van komkommer materiaal, naar Yoegoslavië als gevolg van de turkse inval in 1389. In Turkije was de komkommer één van de meest geliefde vruchten.

In Praag is er een bewijs van het bestaan van de *Cucumis sativus* in een middeleeuwse burcht. Het bewijs is geleverd via een archeologisch-botanisch onderzoek. Waar vandaan deze komkommers zijn gekomen is onbekend.

In Engeland werd in de tijd van Edward III (1327) de komkommer volop geteeld. Na de oorlog tussen de huizen van Lancaster en York is de teelt geheel verdwenen. In 1570 heeft er een herintroductie plaatsgevonden van de komkommer. Volgens enkele schrijvers was het materiaal afkomstig uit Indië. Het zou via de britse Oost-Indische Compagnie verlopen kunnen zijn.

Rond 1500 groeiden er gele komkommers in België, Nederland, Italië, Frankrijk, Spanje, Griekenland en Polen. Opmerkelijk is dat er geen groene vruchten aan de komkommer planten groeien.

Uit de naamgeving is af te leiden dat er via Polen komkommer materiaal, rond 1580, verspreid is naar Oostenrijk, Oost-Duitsland

en Zweden. West- Duitsland heeft meer onder invloed gestaan van Frankrijk, Italië en Spanje.

De inhoud van de boeken veranderen duidelijk in de tijd. Eerst waren er de kruidenboeken met een sumiere plantbeschrijving, teeltbeschrijving en de medicinale werkingen. In de zeventiende eeuw komen er meer boeken met opsommingen van soorten met hun synoniemen en boeken die dienden als handleiding voor de hovenier. Tenslotte verschijnen er uitgebreide plantbeschrijvingen en wordt er over de historie van planten geschreven.

De boeken uit de zestiende eeuw berustten meestal op waarnemingen van anderen, zoals Fuchs, Dodoens en Mathiole. Dodoens heeft als eerste de *Cucumis sativus* vrij uitvoerig beschreven. Vanaf die tijd kan er gezegd worden dat de *Cucumis sativus* aanwezig was. De belangrijkste informatie bron wat betreft de medicinale werkingen van de planten was afkomstig van de klassieke geleerden. Wat betreft de verschillende cultivars, die geteeld werden, valt er ook een verandering in de tijd waar te nemen. Op het vasteland werden eerst de gele cultivars geteeld. De turkse komkommers, door de Turken in Europa gebracht, werden niet veel geteeld. Bovendien is het de vraag of deze vruchten tot de *Cucumis sativus* behoren. Via Spanje zijn er rond 1600 witte komkommers in Frankrijk en Nederland gekomen, waarvan de teelt zich snel uitbreidde. In Engeland kwamen vooral de groene cultivars voor. In Nederland versciijnen deze pas in de achttiende eeuw. Vanaf ± 1700 is de teelt van de gele cultivar geleidelijk af genomen. In 1752 werden de eerste troskommers, of wel agurkjes, in Nederland geteeld. De Engelsen, die vele nieuwe cultivars op de markt brachten, ontwikkelden ook de bijna zaadvrije vruchten. Volgens Sturtevant be-

stonden deze al in 1586, waar ze via veredeling van de vroegere cultivars ontstaan waren.

Teelt onder bescherming werd al door Plini beschreven. Ook in de zestiende en latere eeuwen was de teelt in bakken gewoon. In Engeland werden de eerste kassen al vòòr 1890 gebouwd. De overige europese landen hebben dit later overgenomen.

Over de herkomst van planten schreef de Candolle als een van de eerste een boek. Wat betreft de *Cucumis sativus* was de herkomst niet met zekerheid bekend. Wegens het feit dat er in Indië al zo lang komkommers geteeld werden en omdat Royle in 1839 een 'wilde' komkommer gevonden had in de Himalaya's, veronderstelde de Candolle ea. dat India waarschijnlijk het oorsprongsgebied is van de *Cucumis sativus*. Een probleem was (en is nog steeds) het vinden van een identiek exemplaar, wat tot heden mislukt is. Wel zijn er andere (half)-'wilde' komkommerachtige planten gevonden, oa. door Hooker en v. Reede tot Drakenstein. Zo is er nog steeds geen algemeenheid of de *Hardwickii*, gevonden door Royle, een variëteit van de *Cucumis sativus* is of dat het een ander soort is.

Ook Linnaeus wist het oorsprongsgebied van de *Cucumis sativus* niet. Uit beschrijvingen van indische en europese cultivars blijkt dat er duidelijk overeenkomsten zijn aan te wijzen, maar echter ook verschillen. Daarom gaat het onderzoek naar dit economisch belangrijke gewas nog steeds verder. Eerder cytologisch onderzoek heeft uitgewezen dat de *Cucumis sativus* L. als enig soort binnen de *Cucumis* zeven paar chromosomen bezitten, tegenover de twaalf paar bij *Cucumis melo* L., die hun oorsprong in Afrika hebben. Waarschijnlijk zijn de afrikaanse species nog minder gerelateerd aan de *Cucumis sativus* L. dan voorheen vermoed werd. In de toekomst zal onderzoek dit moeten uitwijzen.

II. 5.2 Eindconclusie.

- Vanaf 300 v. Chr. tot \pm 1100 zijn de namen voor Cucumis sativus L. aanwezig in de Europese geschriften. Of het inderdaad de Cucumis sativus L. betreft is onbekend.
- Archeologisch-botanisch onderzoek heeft uitgewezen dat de Cucumis sativus rond 1300 in Praag geteeld werd.
- Er kunnen meerdere introductie 'golven' worden aangewezen:
 1. rond 300 v. Chr., indien sikuos de Cucumis sativus L. is geweest,
 2. rond 1200 vanuit Turkije en Arabië,
 3. rond 1570 vanuit Indië en Turkije.
- De troskomkommers of agurkjes werden in 1752 in Nederland geteeld, waarschijnlijk naar voorbeeld van Engeland.
- De bijna zaadvrije vruchten zijn ontstaan via hybridisatie van vroegere cultivars. Sinds 1586 zijn ze beschreven.
- De eerste bittervrije vruchten zijn omstreeks 1960 ontstaan via de veredeling.
- De Cucumis sativus L. is waarschijnlijk niet gerelateerd aan de Afrikaanse species Cucumis melo L.. Samen met het feit dat de komkommer al eeuwen lang in India geteeld wordt, is het oorsprongsgebied waarschijnlijk India.

De volledige scriptie van Jacqueline Schoenaker over de Gewashistorie van de komkommer kunt u vinden in de bibliotheek van de Wageningen Universiteit.

Wageningen UR Library Catalogue

Record number 1907228
Title **De gewashistorie van de komkommer Cucumis sativus L.** » [Show more](#)
Author(s) [Schoenaker, J.](#)
Publisher [S.l. : s.n.]
Publication year [1984]
Description 71 bl fig., tab
Notes Scriptie Landbouwhogeschool Wageningen, vakgroep Plantentaxonomie
Keyword(s) [cucumis sativus / history](#)
Category [Botany \(General\)](#)
Publication type Student report
Language nl
Availability [PLATAX](#) ; HDB 10 ; 36-041 ; **Out on loan until 2010-10-07**
Comments There are no [comments](#) yet. You can post the first one ! [Post a comment](#)

[Request this publication](#)

[Add to 'My Resources'](#)

[Export citation](#)